

Тыва Республиканың Барыын – Хемчик кожууннун
Хөндөлөң муниципалдыг бюджеттиг ортумак ниити билиг школазы.

Чөшпээрээни кижизидилге
талазы – биле директорнун
оралакчызы

Базынай /Базынай А.А./
08 08 2024 ч

Базынай Хөндөлөң ортумак
ниити билиг школаның

директору

М.Р. Барыын-Хемчик /Кенден -оол В.К./
08 08 2024ч.

Приказ № 93

АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММА
«Мээн торзээн дылым»
(эртемнин ады)

3-4 класс
(класс)

Неделяда шагы - 1

Бүдүн чылда ниити шагы - 34

Тургусканы:
Хомушку Алена Владимировна
(башкының ады фамилиязы)

2024- 2025
(ооредилге чылы)

Тайылбыр бижик

Ажылчын программа эге школанын Федералдыг куруне стандарттарынын сорулгаларын чедип алырынче угланган. Класстан дашкаар «Төрээн дылым – эртине байлаам» деп ооредилге кичээлдернин календарь –тематиктиг чижек планнаашкынын программанын 1-4 класстарга эге ниити ооредилгезинин федералдыг куруне стандарттарынга дууштур тургускан.

Созуглел-биле ажыл программанын шингээткенинин планаттынган туннелдери

Бот тускайлаан (личностуг) хевирлетинген турар билиглери:

- Төрээн дылывыс харылзажырынын база мээ–медереливистин шынарын көргүзеринин кол чепсээ;
- Төрээн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди,бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири.;
- Төрээн дылын улаштыр өөрениринге сонuurгалын оттуары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Төрээн дылын сайзырадырынга, ону кадагалап арттыраырга өөреникчинин бот киржилгези;
- Аас- чугаага дылдың уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыары.
- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- езу-чурумга чагырткан, ужур-дүрүмнү сагып билир кижизиг мөзү-шынарлыг бооп хевирлеттинген турар;

Предметтиг хевирлеттинген турар билиглери:

- Ыткыр,сымыранып,иштинде сөзүглелди бодунуң билип алыр шаа-биле дүрген номчууру.
- Сөзүглелдин хевирлерин литературлуг негелделерге дүүштүр(шын адалга, бижик демдектерин, логиктиг ударениени сагып)номчууру.
- Сөзүглелдин адынга болгаш бердинген чуруктарынга даянып, ооң утказын баш удур даап бодаары.
- Номчаан чүүлүнүң кол сөтеринге даянып, утказын бодунуң сөзү-биле дамчыдып билири.
- Болуушкуннарның болуп турар аайы-биле дес-дараалашкаан сагып чугаалаары.
- Сөзүглелди кезектерге утказының аайы-биле чарып,башкының дузазы-биле бөдүүн болгаш нарын план тургузуп, кезек бүрүзүнге база бүдүн сөзүглелге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири.
- Номчаан чүүлүн долузу-биле, кысказы-биле, шилилгелиг, диалогтарны медээ домактары-биле солуп, чүвелернин овур-хевирин деңнеп, чугаалап билири.
- Номчуур номунуң титулдуг арынын, аннотациязын, эге база түңнел сөзүнге даяныры.

-Хереглээн номун алфавиттиг каталогтан тып, библиотекада бар номнарны ажыглап өөренири.

-Справочниктер, энциклопедиялар, уругларга хамаарышкан журналдарны ажыглап билири база кыска аннотацияларны сүмелээн номнарга тургузары.

- Номчаан материалында кол маадырларның мөзү-шынарларын кижиниң алдынар ужурлуг дүрүмнери-биле деңнээри.

Метапредметтиг хевирлеттинген турар билиглери:

-утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди үн доктаашкыны, интонация болгаш номчулганын дүргенин барымдаалап шын,медерелдиг,аянныг номчууру;

- чогаалдың адынга болгаш аңаа хамаарыштыр чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдын кол утказын тодарадып билири;

- чогаалдың темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлери, абзацтарны) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры;

Хүн бүрүде кылыр ажылдар (регулятивтиг) хевирлеттинген турара билиглери:

-өөренип турар эртемниң тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын,утказын угаап билири;

- башкының удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип өөренири;

-бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш бодунуң,эштериниң ажылын үнелеп билиринге өөренири;

-башкы-биле демниг ажылдажышкың үезинде чечен чогаалды өөренип шингээди алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;

-кылып турар ажылдарың ажыл үезинде болгаш ажыл соонда шын азы шын эвес кылып турарын боду сайгарып, шинчилеп билири;

-номчулга талазы—биле бодунуң ажылын планнап билири.

б) өөреникчилериниң эртемге сонuurгалын ханыладыры-биле чоруттунган ажылдарның түңнелинде (познавательный) хевирлеттинген турары:

-өөредилге даалгаларын күүседип турар үеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;

-бодунуң назы-харынга дүүштүр янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;

-дылдың негелдерин күүседирде янзы-бүрү схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;

-белен таблицаларны,схемаларны,сөзүглелдерни немээри;

- Библиотека болгаш Интернет дуказы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;

- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медерелдии-биле тургузуп билири;

- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;

- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

В) өөреникчилериниң бот-боттарының аразында харылзажырынга хамаарыштыр хевирлеттинген турар билиглери (коммуникативтиг):

-аас чугаага диологту ажыглап билири;

-аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредири;

-бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;

-билдинмес чүвелеринге айтырыгларны салып билири;

-коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

-бөлүккө ажылдап өөренири; бодунун бодалындан аңгыда эжиниң узел-бодалын база дыңнап, үнелеп билири; туңнел үндүрерде бодунуң бодалын тайылбырлап билири болгаш эш-өөрүнун узел-бодалы- биле деңнештирип билири;

- коммуникативтиг сорулгаларны дыңнакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;

-удур-дедир хыналда үезинде бот-боттарынга дузаны үезинде чедирип билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

- бөлүк-биле ажыл үезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

Созуглел –биле ажыл эртемнин тургузуу

3класс

№	Болуктернин аттары	Шагы	Тургузуу
1	Катаптаашкын	8	Чугаа үезинде хайгаарал, дыңнап бижилге, сөзүглелди домактарга, домактарны сөстөргө чарары. Ажык болгаш ажык эвес үннер болгаш үжүктөрни ылгап билири. Оюн “Тугувус” – өңнээр, домактар чогаадыр. Ында ажык үннер, ыткыруннер, дүлөйүннерылгап өөрениир.ун-үжүксайгарылгазы. Домак. Мергежилгеде бердинген сөстөрни домактар болу бээр кылдыр тургузуп бижи. Сөөлгү домакта кол сөс, сөглөкчини тыпкаш адаан шыяр.
2	Үннер болгаш үжүктөр	8	Үннер болгаш үжүктөр. Узун болгаш кыска ажык үннер.Оюн «Чинчилер». Дүлөй ажык эвес үжүүтерлиг чинчилерни ак олчаан артырып каг. Ыткыр ажык эвес үжүктөрни көгөрти буду.Ажык үжүктөрлиг чинчилерни кызыдыр буду.Чүнүнчуруу-дур?Домактан чогаат. Оюн«Ылгалын хайгаара» Сөстөрни эжеш аайы-биле номчу. Ажык үннерниң ылгалын хайгаара. Оюн «Чуруун тып» Өк-биле адаар ажык үннерлиг болгаш кыска ажык үннерлиг сөстөрнитып бижи.Тургустунган сөс каттыжышкыннарын чуруктары-биле тудуштур. Кадыг (ь) болгаш чымчак (ь) демдектерлиг сөстөрни адаары, номчууру, дыңнап, сактып бижири
	Сөстүн тургузуу	6	Бердинген дазылдардан болгаш кожумактардан чаа сөстөр тургузары, төрөл сөстөрниң дазылын болгаш өскөртилге кожумактарын ылгап шыяры. Өскөртилге кожумактарынга хөйнүң санының кожумактары Хамааржырын тода билиндирери. Чогаадылга кожумактары-биле таныжылга. Бердинген дазылдардан айтырыгларгы даянып чаа сөстөр тургузары, төрөл сөстөрниң дазылын болгаш чогаадылга кожумактарын ылгап шыяры. Сөстүн тургузуун сайгарып тургаш Чурумун шын сагыры. Сөс иштинге үжүктөрниң катаптап бижиир чылдагааннарын тода билиндирери, дакпырлаан ажыкэвес үжүктөрлиг сөстөрни сайгарып тургаш, шын бижири шингээтирери. Бердинген дазылдардан айтырыгларга даянып чаа сөстөр тургузары, төрөл сөстөрниң дазылын болгаш чогаадылга кожумактарын ылгап шыяры. Сөстүн тургузуун сайгарып тургаш чурумун шын сагыры.Хөй уткалыг сөстөр-биле ниити таныштырылга.

	Чугаа кезектери	8	Чувелер аттарын өске чугаа кезек- теринден ылгап өөредири болгаш оларны сөзүглел иштинден айтырыглар дузазы-биле шын тып өөренири. Чүвеаттарын саннарга өскертири. Домакта санай адаан сөстөр- нин аразынга биче сектерни салып Билирин быжыглаары. Чүве адының падежтери-биле таныжылга, падежтер айтырыгларын билиндирери. Чүве аттарын падежтерге өскертири,кожумактарын ылгап демдеглээри. Чүве аттарынга падеж кожумактары немежиپ турда ажык эвес үжүктерни дакпырлап Бижиирин шингээдири. Хоорайлар, суурлар, тайгалар, даглар, хемнер, хөлдер, черлер аттарынулугүжүк-биле эгелеп бижиирин өөредири. Демдек аттары. Удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек аттары. Чувелерниң ылгавырлыг демдектерин көргүзер база чүве аттарындан чогаадылга кожумактары немеп тургаш демдек аттары тургузары. Чувелерниң санын болгаш дугаарын көргүзер сан аттары база түң сан аттарын шингээдири. Кылыгсөзүнүң болур болгаш бол- бас хевирлерин домакка шын илередип билири.Домакка санай адаан сөстөрниң аразынга биче секти шын салыры. Болбас хевириниң кылыг сөстөриниң кожумактарын кажаалай шыйыг.Сөзүглелди номчааш кылыг сөстөриниң үелерин тывары. Теп, тик,тып,төк,тырт,тут деп сөстөргө кожумактардан немеп бижиир. Домактар иштинден тик, теп, тут деп дазылдыг сөстөрни ушта бижээш дазылын шыйып көргүзераш,айтырыынкырынга бижиир.
	Домак болгаш сөзүглел	4	Медээ, айтырыг, кыйгырыг домак- тарын сөзүглелдин иштинден тывары. Домакта санай адаан сөстөрниң аразынга биче секти салыры. Дүжүрүп бижилге.Домактарның чугула кежигүннерин тодараткаш, ылгап шыяры.Домактарның ийиги черге кежигүннерин айтырыгларга даянып тывары. Домактарда сөстөрниң харылзаазын илередири (схема). Сөзүглелде домактарның аразында харылзаазын шын илередип билири. Домактарны шын тургузуп бижири. Сөзүглелдин планын тургускаш,кезектерге чарып мергежири.

Сөзүглел –биле ажыл эртемнинин тургузуу

4класс

№	Болуктернин аттары	Шагы	Тургузуу
1-2	Катаптаашкын	2	Домак.Ооң чугула кежигүннери. Домактың ийиги черге кежигүннери. Сөс каттыжышкыннары
3-4	Сөзүглел.	2	Тоожуушкун болгаш чурумал уткалыг сөзүглелдер. Чугаа сайзырадылгазы.
5-8	Уннер болгаш ужуктер	4	Үннер болгаш үжүктөр. Слог. Сөстү көжүрери.Сөстүнфонетиктиг сайгарылгазы. Ажыкэвес үннерни дакпырлап бижииринге бот ажыл чорудары. Сөске чымчак демдек (ь) демдеглээри. Чылдың айлары. Орус дылдан үлегерлеп алган, ты- ва дылче очулдуртунмас чымчак демдектиг сөстөрни чылдың айларынга даянып билиндирер.Үлегерлеп алган үннү шындыңнаа-рын, шын адаарын, номчуурун, бижиирин чедип алыр. Коллектив-биле тургускан план ёзугаар эдертигни бижиирин билиндирер. Сөзүглелдин утказын билип алырынга дузалаар айтырыгларны тургузар.
9	Торел сөстөр	1	Төрел сөстөр. Сөстүн тургузуу. Чогаадылга, өскертилге кожумактары. «Хөйуткалыгсөстөр» деп теманы кысказы- биле катаптаары
10	Домак болгаш сөзүглел. Чогаадыкчы Бот ажыл кичээли	1	Грамматиктиг сайгарылгалыгдиктант
11-12	Домак болгаш сөзүглел. Кичээл та- ныжылга	2	Нарынсөстөр.Дазылы кызырылган нарын сөстөрдугайындабилиг. Нарын домак. Чагы- рышпаан нарын до- мак.
13	Домак болгаш сөзүглел. Проект кичээл	1	Чаңгыс аймак кежи- гүннерлиг домактар. Чаңгыс аймак кежигүннерниң холбажыр аргалары.
14-15	Домак. Таныжылга кичээл	2	Адалга дугайында ниити билиг. Диалог.
16	Домак. Хыналда ажыл кичээли	1	Хыналдадиктант. Частырыглар–биле ажыл
17-18	Морфология. Катаптаашкын. Чүве ады	2	Чүвеады.Чаңгыстың болгаш хөйнүн санындачүвеаттарының падежтергеөскерлири. Орус дылдан үлегер- леп алган сөстөрниң падежтергеөскерлири.

19-20	Морфология. Катаптаашкын. Демдек ады	2	Демдекадыныңчүве аттары биле-холбаазы. Демдек аттарының тургузуун сайгарары. Укталганболгаш укталбаан демдек аттары,удурланышкак болгаш чоокуткалыг демдек аттары
21-22	Морфология. Катаптаашкын. Ат орну	2	Бирги,ийиги арынның ат оруннарының па- дежтерге өскерлири. Ол, олар деп үшкү арынның ат оруннарының падежтерге өскерлири.
23-24	Морфология.Катаптаашкын. Кылыг сөзү	2	Кылыг сөзүнүн үелерге, арыннарга, саннарга өскерлирин быжыглаар. Кылыг сөзүнүн дужаал болгаш даар хевирлерин катаптаары.
25	Морфология. Кичээл таныжылга	1	Наречие ийиги чергениң кежигүнү болур чугаа кезээ..
26-27	Морфология.Хыналда ажыл кичээли	2	Хыналда диктант. Частырыглар-биле ажыл.
28	Быжыглаашкын	1	Домак.Сөс тургузуун быжыглаары.
29	Катаптаашкын. Хыналда ажыл кичээли	1	Өөредиглиг эдертиг.
30	Катаптаашкын. Түңнел кичээл	1	Чугаа кезектериниң дугайында өөрөнгенин түңнээри

Календарь –тематиктиг план

3 класс

№	Кичээлдин планы	Шагы	Хуну	Факт	Эдиглер
1	Катаптаашкын.	1	04.09		
2	Үннер болгаш үжүктөр делегейи	1	11.09		
3	Сөстөрнүн аян чоруу	1	18.09		
4	Диктант «Тоолчу»	1	25.09		
5	Ак бөрт	1	02.10		
6	Катчылар	1	09.10		
7	Хуу аттарга улуг үжүк.	1	16.10		
8	Словарьлык диктант	1	23.10		
9	Чүвөлөрнүн шынарын, демдээн көргүзөр сөстөр	1	6.11		
10	Үннер болгаш үжүктөр делегейи	1	13.11		
11	Тыва дылдың онзагайы– өк-биле адаар ажык үннери	1	20.11		
12	Кызыгаарын шый	1	27.11		
13	Оюмаа– салым- чаянныг уруг	1	4.12		
14	Кадарчылар	1	11.12		
15	Чооду биле Мергенийи	1	18.12		
16	Ажыкэвес үннернүн онзагайы	1	25.12		
17	Тываның тайгалары	1	15.01		
18	«Төрелдер»	1	22.01		
19	«Төрелдер»	1	29.01		
20	Ботажыл	1	5.02		
21	«Төрелдер» болгаш «эш- өөрлөр»	1	12.02		
22	Таарышты р бижи	1	19.02		
23	Мага- бодун билипал	1	26.02		
24	Чаагайдыт	1	5.03		
25	Тываның картазы	1	12.03		
26	Шайлааш кын	1	19.03		
27	Араттын чугаазы	1	2.04		
28	Ыт	1	9.04		
29	Көк хевек	1	16.04		
30	Хыналда диктант	1	23.04		
31	Ымыраа биле арзылаң	1	30.04		
32-33	Күскээр	2	7,14.05		
34	Туннел кичээл	1	28.05		

Календарь –тематиктиг план

4 класс

№	Кичээлдин планы	Шагы	Хуну	Факт	Эдиглер
1-2	Тываның ыдыктыг аржаан суглары. Тожу кожуун	2	04,11.09		
3	Чылдын үелери- «Частың ыры»	1	18.09		
4	«Кузун»	1	25.09		
5-6	Хуулгаазын саннар	2	2,9.10		
7	Ажык эвес үннерниң онзагайы	1	16.10		
8	Мээң төрүттүнген айым	1	23.10		
9-10	Сөзүглелди шын дыңнап, сактып бижип өөрениил!	2	6,13.11		
11	Тываның байлаа	1	20.11		
12-13	Тываның эм-оъттары	2	27.11 4.12		
14	Эмнээр, домнаар аржааннарлыг, эртинелиг, эргим Тывам. Кызыл кожуун	1	11.12		
15-16	Ирей,кадай биле Алдын кушкаш	2	18,25.12		
17-18	Шугум чазаарда шыгаа, Шуугаар беттинде бодан.	2	15,22.01		
19	Суг куштары	1	29.01		
20-21	Чалгаа чорба, Кежээ чору	2	5,12.02		
22-23	«Ийи күске»	2	19,26.02		
24-25	Эмнээр, домнаар аржааннарлыг, эртинелиг,эргим Тывам. Бай-Тайга кожуун.	2	5,12.03		
26	Наречиениң онза гайы.	2	19.03 2.04		
27-28	Тываның ыяш үнүште- ри.Шын дыңнап, бижип Өөрениили!	2	9,16.04		
29	Шагааның оюннары	1	23.04		
30	Чодураа катап үнүпкел- ген.	1	30.04		
31	Кызыл хоорайның кайгамчыктыг тураскаалдыг черлери	1	7.05		
32	Диктант «Чай»	1	14.05		
33	Катаптаашкын	1	21.05		
34	Туннел кичээл	1	28.05		

Ажылчын программаның эдилгелери

[illegible]

ПРОШНУРОВАНО, ПРОНУМЕРОВАНО
И СКРЕПЛЕНО ПЕЧАТЬЮ

СТРАНИЦ 12 (дванадцати)

«28» 08 2024 года

Директор школы: _____

[Signature]

